

АНОТАЦІЯ

Геба Г.І. Дезінтеграційні процеси в ЄС: політичні та безпекові виміри.
– Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 – Політологія. – Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Одеса, 2021.

Дисертація присвячена комплексному аналізу дезінтеграційних процесів у ЄС, які гіпотетично можуть стримувати інтеграцію, призводити до припинення членства окремих держав у Європейському Союзі та потенційно завершитися розпадом об'єднання.

Відзначено, що метою дисертаційної роботи є визначення впливу ключових чинників на дезінтеграційні процеси та потенціал і ступінь резистентної спроможності ЄС консервувати власні інтеграційні властивості з урахуванням політичних та безпекових ризиків.

Об'єктом дослідження визначено Європейський Союз у сучасній системі міжнародних відносин, а предметом дослідження є дезінтеграційні процеси в ЄС: політичні та безпекові виміри.

У дисертації вперше проведено комплексний науковий аналіз причин, наслідків та імовірних майбутніх перспектив європейської дезінтеграції як процесу, що є протилежним євроінтеграції, яка традиційно вивчається у наукових дослідженнях.

Також вперше на науковому рівні розглянуто процес «євроінтеграції євроскептицизму», тобто консолідації зусиль партій різних країн, які критикують Європейський Союз, для посилення позицій євроскептиків у Європарламенті та Єврокомісії, що відображає парадоксальний процес загальноєвропейського єднання навіть тих політиків, які намагаються роз'єднати Європу всупереч об'єктивним процесам глобалізації.

Під час дослідження проведено комплексний компаративний аналіз позицій єврооптимістів та євроскептиків щодо питання перспектив розвитку європейської інтеграції.

У дисертації уточнено поняття «дезінтеграції» та «дезінтеграційних процесів», поняття, якими позначається гіпотетичний вихід держав-членів із ЄС: «Грекзит», «Італекзит», «Некзит», «Спакзит», «Фрекзит», «Хакзит».

Внесено уточнення в дилему розуміння понять «дезінтеграції» та «євроінтеграції», які є водночас протилежними та взаємопов'язаними.

У дослідженні уточнено вплив процесів дезінтеграції у Європейському Союзі на зовнішню політику та безпеку його країн-членів.

У дисертації набули подальшого розвитку аналіз стану європейської інтеграції та її майбутнього, дослідження внутрішньо- та зовнішньополітичних чинників, які впливають на європейські дезінтеграційні процеси, розглянуто кейс Брекзиту як причинно-наслідковий елемент дезінтеграції, здійснено аналіз причин та наслідків Брекзиту і його впливу на розвиток дезінтеграційних тенденцій у континентальній Європі.

Під час роботи над дисертаційним дослідженням проведено комплексний науковий аналіз причин, наслідків та імовірних майбутніх перспектив європейської дезінтеграції як процесу, що є протилежним євроінтеграції, яка традиційно вивчається в наукових дослідженнях.

Проаналізовані у якості дезінтеграційного чинника соціально-економічні проблеми ЄС (фінансово-економічна криза, зростання соціально-економічної нерівності між країнами ЄС, великі борги низки країн Південної Європи та Ірландії, коронавірусна криза), на підставі чого зроблено висновок, що наявні протиріччя між багатшими та біднішими європейськими країнами наразі не такі гострі, щоб призвести до розпаду ЄС, а кризовим явищам на даний час вдається не дати критичного розвитку.

Розглянуті політико-бюрократичні чинники дезінтеграції (недостатня демократичність та бюрократизація політичних інституцій Європейського Союзу в Брюсселі, посилення настроїв євроскептицизму в багатьох країнах-

членах ЄС тощо) ослаблюють європейську єдність, а проте навряд чи здатні в найближчому майбутньому спровокувати розпад ЄС.

У дослідженні розглянуто кейс Брекзиту як причинно-наслідковий елемент дезінтеграції. Вказано на те, що Брекзит спричинили чинники, які досі актуальні і для інших держав-членів ЄС. Доведено, що основною метою стратегії Європейського Союзу щодо Брекзиту було не допустити ефект доміно та виходу низки інших європейських країн із ЄС вслід за Великобританією, через що Євросоюз зайняв жорстку позицію на переговорах із Британією, щоби запобігти ситуації, коли країна, яка виходить із ЄС, отримує додаткові переваги над тими, хто залишився в об'єднанні. Зроблено висновок про те, що негативний досвід Брекзиту, а також усвідомлення того, що без допомоги Євросоюзу неможливо адекватно вирішити наявні соціально-економічні проблеми, змушує радикальних євроскептиків переходити на поміркованіші позиції, тому Брекзит, на нашу думку, не стане чинником, який призведе до розпаду ЄС, і навіть, деякою мірою, навіть здатний стримати дезінтеграційні процеси.

Зазначено, що міграція спричиняє в Європейському Союзі низку додаткових соціально-економічних проблем та загострює конфлікти на міжкультурній та міжетнічній основі, а це, так само, посилює бажання європейських країн вийти із ЄС з метою знизити небажаний наплив нелегальних мігрантів та біженців. Крім того, обговорення шляхів подолання міграційної кризи загострює суперечності між європейськими країнами та порушує їх солідарність, що потенційно може навіть призвести до розпаду Євросоюзу, як продемонструвало тимчасове призупинення дії Шенгенської угоди на піку міграційної кризи всередині 2010-х років. Водночас, ЄС вдалося знизити гостроту міграційної кризи, тому зроблено припущення, що найближчим часом чинник міграції не стане передумовою розпаду Європейського Союзу.

Розглянуто політику Росії як вагомий чинник у посиленні дезінтеграційних тенденцій у ЄС, особливо в Південній Європі, де країни

потерпають від соціально-економічних негараздів, і населення проявляє невдоволення політикою наднаціональних європейських інституцій у Брюсселі. Відзначено, що Росія особливо зацікавлена в ослабленні європейської солідарності й навіть розпаді Європейського Союзу, оскільки під тиском Брюсселя проросійські уряди таких європейських країн, як Австрія, Кіпр або Угорщина змушені підтримувати загальноєвропейську політику санкцій проти Росії через її агресивні дії щодо України. Тому ослаблення єдності Євросоюзу означатиме й ослаблення економічного та політичного тиску на Росію з боку Євросоюзу. Охарактеризовано дії Росії із заохочення розбіжностей між країнами ЄС та їх суперечок зі США щодо будівництва газопроводу «Північний потік-2». Зазначено, що загалом, попри успіхи російської пропаганди в Європі, російський чинник навряд чи стане настільки впливовим, щоби призвести до цілковитого розпаду ЄС, однак здатний послабити єдність у лавах ЄС і сприяти уповільненню процесів поглиблення євроінтеграції.

Зроблено висновок, що США відіграють важливу роль у процесах європейської інтеграції та дезінтеграції, оскільки США – це не лише глобальний гравець, який впливає на політичні та економічні процеси в різних куточках світу, а також і ключовий союзник або партнер для переважної більшості країн Європи. Відзначено, що після зникнення радянської загрози та завершення Холодної війни європейські країни намагалися знизити вплив США на інтеграційні та інші процеси у ЄС. Доведено, що негативну реакцію з боку США викликають спроби керівництва ЄС створити автономну від НАТО систему європейської безпеки. Вбачається, що оскільки США не зацікавлені в розпаді Європейського Союзу, то вони своєю політикою не сприятимуть розвитку дезінтеграційних процесів у Європі. Отже, американський чинник для ЄС не може вважатися дезінтеграційним, хоча й через різні інтереси у багатьох питаннях, США навряд чи активно сприятимуть у подоланні

дезінтеграційних тенденцій у ЄС, адже для них є вигідним певне ослаблення ЄС для збереження свого впливу в Європі.

Зазначено, що після Брекзиту й подолання найгострішої фази міграційної та фінансово-економічної криз дезінтеграційні процеси в ЄС уповільнилися, і ризик виходу інших держав-членів із Європейського Союзу зменшився, однак, невизначеність ситуації в умовах коронавірусної пандемії, посилення позицій партій євроскептиків у національних парламентах країн Європи, збереження проблеми нелегальних мігрантів і біженців та інші негативні чинники в перспективі можуть знову поставити під питання саме існування ЄС.

Сформульовано загальний висновок, що на європейську безпеку й політику ЄС та окремих його держав-членів впливає значна кількість дезінтеграційних чинників, проте на даний час Євросоюз не стоїть на порозі формального розпаду, незважаючи на певне ослаблення європейської солідарності. Зроблено припущення, що певні неформальні ознаки дезінтеграційних процесів, які виявляються, зокрема, у неузгодженості та відмінності позицій у ЄС та наслідком яких став Брекзит, є, імовірно, винятком, аніж показником загальної тенденції, адже загалом такі процеси не набувають подальшого розвитку. Євросоюз неодноразово демонстрував свою здатність вижити і пристосуватися до кризових явищ, що дає підстави вважати, що наразі перспективи дезінтеграції ЄС виглядають малоімовірними. Зазначене є показником достатнього потенціалу та досить високого ступеню резистентної спроможності ЄС консервувати інтеграційні властивості попри зовнішні та внутрішні виклики.

Ключові слова: дезінтеграція, дезінтеграційні процеси, європейська інтеграція, євроскептицизм, європейська солідарність, Європейський Союз, ризики виходу країн-членів із ЄС.

ABSTRACT

Heba H. I. Disintegration processes in the EU: political and security dimensions. – Manuscript. The thesis for the Doctor of Philosophy degree in speciality 052 – Political science. – Odesa I. I. Mechnikov National University, Odesa, 2021.

The dissertation is devoted to a comprehensive analysis of disintegration processes in the European Union, which can hypothetically slow down the integration, lead to the termination of the EU membership by individual states and potentially end in the collapse of the union.

It is noted that the goal of the dissertation is to determine the impact of key factors on disintegration processes in the EU and the potential and degree of the EU's resistant ability to preserve its integration properties within the context of political and security risks.

It is pointed out that the research object is the European Union in the modern system of international relations, and the research subject is disintegration processes in the EU and their political and security dimensions.

The dissertation for the first time conducts a comprehensive scientific analysis of the causes, consequences and probable future prospects of the European disintegration as a process that is the opposite of the European integration, which is traditionally studied in academic literature.

Also, for the first time at the academic level, the process of “European integration of the euroskepticism” was considered, i.e. consolidating the efforts of the euroskeptical parties to strengthen their positions in the European Parliament and the European Commission. This process reflects a paradoxical phenomenon of consolidating at the pan-European level even those political parties that try to split Europe contrary to the objective processes of globalization.

During the study, a comprehensive comparative analysis of the positions of eurooptimists and euroskeptics regarding the prospects of European integration was done.

The dissertation clarifies the definitions of “disintegration” and “disintegration processes” as well as the terms that define the hypothetical exit of member states from the EU: “Grexit”, “Italexit”, “Nexit”, “Spaxit”, “Frexit”, “Huxit”.

The dilemma of understanding the concepts of “disintegration” and “European integration” as both opposite and interconnected terms has been clarified.

The study clarifies the impact of disintegration processes in the European Union on the foreign policy and security of its member states.

The dissertation further develops the analysis of the state of European integration and its future, studies domestic and foreign policy factors that influence European disintegration processes, considers the Brexit case as a causal element of disintegration, analyzes the causes and consequences of Brexit and its impact on disintegration trends in continental Europe.

In the course of the dissertation research, it was done a comprehensive scientific analysis of the causes, consequences and probable future prospects of European disintegration as a process that is the opposite of European integration, which is traditionally studied in research papers.

The socio-economic problems of the EU are analyzed as a disintegration factor (financial and economic crisis, growing socio-economic inequality between EU countries, large debts of a number of countries in Southern Europe and Ireland, coronavirus crisis). Based on those socio-economic problems, it is concluded that existing contradictions between richer and poorer European countries are currently not so deep to lead to the disintegration of the EU, and the economic crisis is currently under control.

The considered political and bureaucratic factors of disintegration (lack of democracy and bureaucratization of the European Union’s political institutions in Brussels, strengthening of euroskepticism in many EU member states, etc.) weaken the European unity, but are unlikely to provoke disintegration in the near future.

The study considers the Brexit case as a causal element of disintegration. It is pointed out that Brexit was caused by factors that are still relevant for other EU member states. It has been shown that the main purpose of the EU's Brexit strategy was to prevent the domino effect of exiting a number of other European countries from the EU after Britain's withdrawal from the Union. For this reason, the EU has taken a tough position in negotiations with the United Kingdom to prevent this country that withdrew from the EU from obtaining additional advantages over those who remained in the Union. It is concluded that the negative experience of Brexit, as well as understanding that without the European Union's assistance it is impossible to adequately solve existing socio-economic problems, forces radical euroskeptics to move to more moderate positions. Therefore, Brexit, in our opinion, would not be a factor that would lead to the collapse of the EU, but to some extent, it will even slow down the disintegration.

It is noted that migration causes a number of additional socio-economic problems in the EU and exacerbates conflicts on an intercultural and interethnic basis, which in turn strengthens the desire of European countries to leave the EU in order to reduce the unwanted influx of illegal migrants and refugees. In addition, discussing ways to overcome the migration crisis exacerbates conflicts between European countries and disrupts their solidarity, which could potentially lead to the collapse of the European Union, as demonstrated by the temporary suspension of the Schengen agreement at the peak of the migration crisis in the mid 2010s. At the same time, the EU has managed to reduce the severity of the migration crisis, so it is assumed that in the near future the migration factor will not cause the collapse of the European Union.

Russia's policy is considered as a significant factor in strengthening disintegration trends in the EU, especially in Southern Europe, where countries suffer from socio-economic problems and the population is dissatisfied with the policies of supranational European institutions in Brussels. It is noted that Russia is particularly interested in weakening European solidarity and even the disintegration of the EU, because under the pressure from Brussels, pro-Russian

governments in European countries such as Austria, Cyprus or Hungary are forced to support a pan-European policy of sanctions against Russia. Therefore, the weakening of the unity of the European Union will mean the easing of economic and political pressure on Russia from the EU. Russia's actions to encourage disagreements between EU countries and their disputes with the United States over the construction of the Nord Stream-2 gas pipeline are described. It is noted that, in general, despite the success of Russian propaganda in Europe, the Russian factor is unlikely to be influential enough to lead to the complete disintegration of the EU, but can weaken unity in the EU and slow down the process of deepening European integration.

It is concluded that the United States plays an important role in European integration and disintegration, because the United States is not only a global player influencing political and economic processes around the world, but also a key ally or partner for the vast majority of European countries. It is noted that after the disappearance of the Soviet threat and the end of the Cold War, European countries tried to reduce US influence on integration and other processes in the EU. It has been proven that the attempts of the EU leadership to create an autonomous system of European security from NATO provoke some negative reaction from the United States. From our point of view, the United States is not interested in the disintegration of the EU, and therefore, the US policy will not encourage the development of disintegration processes in Europe. Thus, the American policy cannot be considered as a factor of the disintegration of the EU, although due to different positions regarding many issues, the United States is unlikely to actively support the EU's efforts to overcome the disintegration trends, because the United States benefits from a certain weakening of the EU, as this weakening provides more opportunities to exert US influence in Europe.

It is noted that after Brexit and overcoming the most acute phase of migration, financial and economic crises, disintegration processes in the EU have slowed down, and the risk of member states leaving the EU is small. However, the uncertainty in Europe, the persistence of illegal migrants and refugees and other

negative factors in the long run may again call into question the very existence of the EU.

The general conclusion is that the European security and the policies of the EU and individual Member States are affected by a significant number of disintegration factors. Nevertheless, the EU is not currently on the verge of formal disintegration, despite some weakening of the European solidarity. It has been suggested that some certain informal signs of disintegration processes, in particular, the contradictions between the EU countries and Brexit outcomes, are an exception rather than an indicator of the general trend, because these disintegration processes do not develop further. The European Union has repeatedly demonstrated its ability to survive and adapt to crises, and this proves that the prospects for the EU's disintegration seem unlikely now. Thus, there is an indicator of a sufficient capacity and a fairly high degree of the EU's resistance ability to preserve its integration properties despite external and internal challenges.

Key words: disintegration, disintegration processes, European integration, euroskepticism, European solidarity, European Union, risks of exit of the EU member states

**Список публікацій здобувача за темою дисертації та відомості
про апробацію матеріалів дисертації:**

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Геба Г. І. Модель «багатошвидкісної Європи» як основа альтернативної стратегії подальшого розвитку Європейського Союзу. *Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки»*. 2019. № 20. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/3891
2. Геба Г. І. Перспективи «Італекзиту» у контексті ризиків посилення дезінтеграційних процесів в Європі. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Питання політології»*. 2020. Т. 38. С. 97 – 108.
3. Геба Г. І. Вплив дезінтеграційних процесів у Європі на Брекзит. *Політичне життя*. 2020. № 4. С 87 – 92.
4. Геба Г. І. Перспективи виходу країн-членів з ЄС після Брекзиту. *Politicus*. 2020. №6. С. 79 – 88.

Статті в іноземних виданнях:

5. Heba H. I. Russian Factor in the Desintegration Processes in South Europe. *Evropský politický a právní diskurz*. 2020. № 6. С. 82-93.

Праці, що додатково відображають результати дослідження:

6. Геба Г. І. Криза стабільності Євросоюзу та її роль у контексті євроінтеграції України. *Соціально-гуманітарні пріоритети України в контексті євроінтеграційних процесів* : матеріали міжвузівського круглого столу, м. Одеса, 16 листопада 2017 року / ред. кол. : С. В. Албул, Т. І. Койчева, Е. І. Мартинюк та ін.; відп. за вип. О. Я. Надибська. Одеса: Астропрінт, 2017. С. 26 – 28.
7. Геба Г. І. Щодо питання вибору стратегії розвитку Євросоюзу. *Наукові підсумки 2018 року* : збірник наукових матеріалів XXV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Вінниця, 17 грудня 2018 року. Вінниця, 2018. Ч. 10. С. 36 – 40.